

'Tien stellingen over de Persoon (1950)'.

'Wanneer er ook maar gesproken wordt over de persoon, dan denken we onwillekeurig aan een ander begrip. Dat begrip kruist als het ware het persoon-begrip, het heet: individu'. En inderdaad - hier begint ook mijn eerste stelling - is:

1. *De persoon een individu.* De persoon is iets wat je niet kunt opdelen, niet kunt splitsen en wel hierom, omdat de persoon eenheid is. Zelfs in het geval van schizofrenie, waarbij zo velen spreken van een 'gespleten persoonlijkheid', komt die splitsing in het echt nooit voor. Ook als je naar andere ziekelijke toestanden kijkt, wordt in de psychiatrie niet gesproken van een gespleten persoonlijkheid, tegenwoordig niet eens meer over een 'verdeeld bewustzijn', maar meer van een 'wisselend bewustzijn'. Reeds in de dagen dat *Bleuler* het begrip 'schizofrenie' invoerde, dacht hij niet in termen van een echte splitsing van de persoon, maar veel meer in een afsplitsing van bepaalde associatie-complexen. Toen was dat in het kader van de gangbare psychologie een aannemelijke gedachte.

2. *De persoon is niet alleen in-divi-du, maar de persoon is ook in-summabel;* dat betekent dat de persoon niet alleen on-deelbaar is, maar ook dat de persoon niet iets is dat is 'samengesmolten'. Dat komt, omdat de persoon niet alleen *eenheid* maar tegelijk *heelheid* is. Dat is de reden, waarom de persoon vervolgens ook niet kan opgaan in andere ordeningen - zoals 'in de massa', 'in een sociale klasse', 'in een bepaald ras'. We spreken bij dergelijke ordeningen niet over 'eenheid' of over 'heelheid'. Het gaat daar hooguit om 'pseudo-persoonlijke' eenheid. De mens die denkt in zijn massa, klasse of ras op te gaan, gaat in werkelijkheid alleen maar 'onder'; omdat hij zichzelf daarin laat opgaan, geeft hij zichzelf, dat wil zeggen zijn persoon, eigenlijk op.

In tegenstelling tot de persoon, kun je van het organische zeer zeker beweren dat het 'deelbaar' en 'versmeltbaar' is. Denk maar aan het experiment van *Driesch*, die aan de hand van de eieren van de zeeëgel bewees dat dit waar is. Deelbaarheid en versmeltbaarheid zijn de voorwaarden en de vooronderstelling van de voortplanting. Juist daaruit moeten we concluderen dat de persoon als zodanig juist niet kan worden voortgeplant; alleen het organisme is dat wat wordt voortgeplant - namelijk het wordt 'gemaakt' uit de ouderlijke organismen. Maar de persoon - de persoonlijke geest, de geestelijke existentie - die kan de mens nu eenmaal niet 'doorgeven'.

3. *Iedere persoon is een absolute noviteit.* Daarom is ook de vader niet de 'schepper' en in de eigenlijke woordzin dus ook evenmin de 'verwekker' (Erzeuger) van zijn kind; hij is veeleer louter *getuige* (Zeuge) van het wonder dat bij de intrede van een nieuwe mens, een nieuwe persoon, in het bestaan steeds opnieuw gebeurt. Geschapen wordt deze nieuwe persoon door God - en dit voltrekt zich niet in het moment van de 'verwekking' (Zeugung), maar - als actus, die vanuit het Absolute *voltrokken* wordt (vollzogen) en die zich dus uiteraard der zaak 'voorbij tijd en ruimte' voltrekt - in een 'nunc stans'.

4. *De persoon is geestelijk.* Op die wijze staat de persoon dus in een heuristische en facultatieve tegenstelling tot het psycho-somatische organisme. Het laatste, dat organisme, is de heelheid, inclusief de organen, van de werktuigen. De functie van het organisme - de opdracht die hij ter wille van de hem dragende (en door het organisme mede-gedragen) persoon te vervullen heeft - is dus in de eerste plaats een instrumentele. Daarnaast heeft het organisme ook een expressieve functie: de persoon heeft het organisme nodig, om te *kunnen* handelen en om zich uit te drukken. Als werktuig in deze zin, is het organisme dus *middel tot een doel*; en alleen in die betekenis heeft het ook een gebruikswaarde. Tegenover deze gebruikswaarde, tegenover 'het nut' van het lichaam, staat een ander begrip, namelijk dat van de waardigheid. Waardigheid komt alleen de persoon toe. Die waardigheid komt de persoon toe, en is wezenlijk onafhankelijk van alle vitale en sociale nut.

Alleen wie dit niet begrijpt of wie het over het hoofd ziet, kan denken dat euthanasie gerechtvaardigd handelen is.

Wie - aan de andere kant - echter beseft wat waardigheid betekent, de onvoorwaardelijke waardigheid van de persoon, kent ook de onvoorwaardelijke eerbied voor de menselijke persoon - ook wanneer het gaat om zieke mensen, zelfs als het gaat om ongeneeslijk zieke mensen en zelfs nog als het gaat om ongeneeslijk geesteszieke mensen. In waarheid bestaan er helemaal geen 'geestes'-ziekten. Omdat de geest - dat is de geestelijke persoon zelf - nooit ziek kan worden. Zelfs achter de psychose is die persoon er altijd nog, zelfs wanneer een geoefende psychiater daar nauwelijks iets van 'ziet'. Ooit heb ik het *psychiatrisch credo* zo geformuleerd: *Deze overtuiging, dit vertrouwen aan het voortbestaan van de geestelijke persoon, zelfs nog achter de zo geweldig op de voorgrond tredende symptomen van een psychotische ziekte; daar gaat het ons om.* Want als het niet zo zou zijn, zo zei ik het toen, dan sloeg het werk van een arts helemaal nergens meer op als hij ging proberen om het psychosomatisch organisme in orde te maken; te 'repareren'. Kijk maar; als hij alleen maar dat organisme op het oog had en niet tegelijk die persoon, die daar achter 'woont', dan zou het kapotte organisme dat immers elk 'nut' had verloren, rijp zijn om afgemaakt te worden. Zo'n arts zou van de hiervan onafhankelijke waardigheid van de persoon geen benul hebben. Artsen die zo denken, vertegenwoordigen de 'médecin technicien' - iets wat een zeker bestaansrecht heeft; maar tegelijk verraadt een medicus die zo denkt, dat hij eigenlijk vindt dat de mens die hij voor zich heeft slechts een 'kapot mens-machientje' is.

Feitelijk is het zo, dat niet allen het ziektebeeld de geestelijke persoon zelf niet raakt; hetzelfde geldt voor de behandeling. Beide raken alleen het psychosomatische voertuig. Ik zeg dat hier omdat er straks een vraag komt die over hersenchirurgie komt. Ook het lancet van een neurochirurg of van een psychochirurg kan de geestelijke persoon niet aanraken. Wat een chirurgische ingreep in de hersenen slechts en alleen kan bewerkstelligen (of aanrichten) is: beïnvloeden van de psychosomatische voorwaarden, waaronder de geestelijke persoon bestaat. En - wanneer de hier besproken ingreep geïndiceerd is - dienen deze 'voorwaarden' op langere termijn 'verbeterd' te zijn. Dus komt de indicatie voor een dergelijke ingreep uiteindelijk neer op het maken van een afweging tussen het dikwijls kleinere en het grotere kwaad. Je moet afwegen of de handicap die door de operatie wordt veroorzaakt zou kunnen worden, kleiner is dan de handicap die met het bestaande ziektebeeld samenhangt. Alleen als je daarover duidelijkheid hebt, mag je opereren. Uiteindelijk kleeft aan elke medische ingreep de onvermijdelijke consequentie van het 'iets opofferen'; dat wil zeggen dat je met het kleinere kwaad 'betaalt' om je omstandigheden te verschaffen waaronder de persoon, die dan niet meer beperkt en bepaald wordt door de psychose, zich ontplooiën en verwerklijken kan.

Ik ga nu een stapje verder: niet alleen de fysiologie raakt de persoon niet, de psychologie kan dat ook niet - althans niet, zodra die psychologie zelf het slachtoffer is van het psychologisme. Om een persoon in het vizier te krijgen c.q. om de persoon recht te doen, hebben we veeleer een *Noölogie* nodig.

Zoals u weet, bestond er ooit een 'psychologie zonder ziel'. Die psychologie is al enige tijd achterhaald. Maar ik zou tegen de moderne psychologie het bezwaar maken, dat deze psychologie op een of andere wijze steeds weer een 'psychologie zonder geest' is deze geest-loze psychologie is, als zodanig, niet alleen blind voor de waardigheid van de persoon en dus net zo voor de persoon zelf, maar die psychologie is ook 'waarden-blind'. Die psychologie is blind voor die waarden, die 'das welthafte Korrelat zum personalen Sein' zijn: blind voor de wereld van zin en de waarden, voor de rangorde van waarden, voor de waarden als geordende wereld, als kosmos - kortom voor de Logos.

Het psychologisme projecteert de waarden vanuit de geestelijke of existentiële ruimte in het psychische vlak - en meteen zijn die waarden daar polyvalent, onduidelijk, vaag. In dit vlak - of het nu om de psychologie of om de pathologie gaat doet er niet zoveel toe - kun je niet meer onderscheiden tussen de visioenen van iemand als Bernadette en de hallucinaties van de eerste de beste hysterische aanval. Ik doe het met mijn studenten meestal zo, dat ik ze verwijst naar de feitelijke twee-dimensionele cirkelvormige vlek, waarvan je niet meer kunt

vaststellen of die nu door een bol of door een cilinder - de werkelijkheden waarom het eigenlijk gaat- wordt veroorzaakt. Om het maar even concreet te houden, in de psychologische projectie verschijnt het geweten als een Über-Ich, dat is het 'vader-beeld' als 'introjectie' ; en God verschijnt als 'de projectie' van dat imago - terwijl juist de Psychoanalyse zelf een projectie is, namelijk een psychologistische.¹

5. *De persoon is existentieel*; daarmee wordt beweerd, dat de persoon geen 'feit' is, en dat de persoon niet vast geklonken is aan 'feitelijkheid'.

De mens, als persoon, is geen factisch, maar een facultatief wezen; hij existeert als die - namelijk zijn eigen - mogelijkheid die hij kan aannemen of verwerpen. Mens-zijn volgens *Karl Jaspers*, is 'beslissend' zijn; het beslist steeds 'nu' wat het in het volgende ogenblik zal zijn. Als beslissend zijn staat het mens-zijn in diametrale tegenstelling tot wat in de Psychoanalyse als definitie gegeven werd. Daar werd mens-zijn steeds als 'gedreven' zijn voorgesteld. Ikzelf beschrijf het mens-zijn als ten diepste en uiteindelijk verantwoordelijk-zijn. Ik doe dat zo, omdat daarmee het mens-zijn ook verschijnt als veel meer dan het 'vrij zijn'. In verantwoordelijkheid immers is het 'waartoe' van menselijke vrijheid mee gegeven - dat, waartoe de mens vrij is - waar voor of waar tegen die mens kiest. Zelfs de wereld van de zingevingsvraag, de waarden die daarin waargenomen worden, het hele scala van waarden en ook het brandpunt en het hoogtepunt van alle waarden-hiërarchieën , namelijk God.

In tegenstelling tot de Psychoanalyse is de persoon dus in het beeld van de Existentiële Analyse die heb getracht te ontwikkelen, niet een door driften gedetermineerd, maar een op zin georiënteerd wezen. Een ander, wezenlijk verschil is dus dat de Existentiële Analyse een waarden-oriëntatie beschrijft, terwijl de Psychoanalyse het streven naar lust beschrijft. In het psychoanalytisch concept gaat het om een begrip over de seksuele gedrevenheid (libido!) en in de Individualpsychologie gaat het om sociale gebondenheid (het gemeenschapsgevoel, het gevoel er bij te horen), maar wat je daar werkelijk te zien krijgt is telkens slechts een deficiente, om niet te spreken van een decadente modus van een oorspronkelijk fenomeen; namelijk de liefde. Liefde is loutere Ich-Du betrekking, de Psychoanalyse houdt daar slechts het 'Es' van over, namelijk in de vorm van seksualiteit, terwijl de Individualpsychologie de overal voorkomende 'socialiteit', ik zou liever over het 'men' spreken, overhoudt. Terwijl de Psychoanalyse het menselijke bestaan ziet als beheerst door een wil tot lust, en de Individualpsychologie dat bestaan bestempeld als 'Wille zur Macht', vinden we juist in de Existentiële Analyse een bestaan dat gedeseemd is door de 'Wil tot zinvol leven'. De Existentiële Analyse erkent niet alleen een 'strijd om het bestaan' en, daarboven uit in elk geval nog de mogelijkheid van 'wederzijdse hulp' (*Peter Kropotkin*), maar zelfs 'de worsteling om een mogelijke zin van het bestaan - tezamen met de wederzijdse bijstand in deze worsteling. Het wezenlijke van een dergelijk elkaar bijstaan is nu precies datgene, wat we als psychotherapie kennen; die therapie is wezenlijk een 'Médecin de la personne' (*Paul Tournier*). Zo wordt tenminste helder, dat het in de psychotherapie uiteindelijk niet om affect-dynamiek of drift-energetische omvorming gaat, maar om een existentiële verandering.²

6. *De persoon is niet ik-gericht*, en daarmee dus - in klassieke termen - niet Es-haft; de persoon staat niet onder het dictaat van het Es - die een echte dictatuur is, althans zoals *Freud* die in gedachte had toen hij beweerde dat het "Ik" geen baas was in eigen huis. De persoon, het "IK", kan noch in dynamisch, noch in genetisch opzicht vanuit het "Es" worden

---

¹namelijk de reductie van het totale mens-zijn tot het onderbewuste driftleven, en vandaar uit de verklaring dat het mens-zijn als expressie 'eigenlijk niet anders is dan een gevolg van de biologische mechanismen. (red.)

²Instellingsverandering, deze term stamt van E. Lukas. (red.)

afgeleid: het begrip van de "ICHTRIEBEN" is - als in zichzelf in tegenspraak, als gedachte geheel te verwerpen. Het is echter wel zo, dat de persoon - ook de persoon - onbewust is, namelijk daar, waar het geestelijke wortelt - precies in zijn eigen bron is de persoon niet facultatief, maar *obligaat* onbewust. In oorsprong, in de wortel, is de geest een ongereflecteerde en in zoverre steeds en juist *onbewuste, zuivere daad*. We moeten hier dus precies onderscheiden tussen dat stukje 'driftmatig onder-bewuste' waarmee de Psychoanalyse werkt, en het *geestelijk on-bewuste* dat voor de Existentiële Analyse zo belangrijk is. Juist bij deze onbewuste geestelijkheid past ook een onbewuste geloofshouding, een onbewust weten van een binding die als onbewust - niet als verdrongen - aangeboren betrekking van de mens tot het transcendentale bestaat. Het mag de verdienste van C.G. Jung genoemd worden, dat hij daarop gewezen heeft; de fout van Jung is ook duidelijk. Jung lokaliseert de onbewuste religiositeit, waar de onbewuste seksualiteit woont, namelijk in het driftmatig onderbewuste, in het Eshafte. Maar juist om te kunnen geloven, om God te kunnen geloven, word ik niet 'gedreven', maar moet ik zelf een beslissing nemen voor of tegen; religiositeit is juist Ich-haft, of ze bestaat helemaal niet.

7. *De persoon* is niet alleen eenheid en totaliteit (zie stelling 1 en 2), maar de persoon *sticht eenheid en heelheid*; de persoon sticht de lijfelijk-psychische-geestelijke eenheid en heelheid, die het wezen 'mens' voorstelt. Deze eenheid en totaalheid wordt eerst door de persoon gesticht, gefundeerd en bewaard - wordt alleen door de persoon geconstitueerd, gefundeerd en gegarandeerd. Wij mensen kennen de geestelijke persoon sowieso alleen in de co-existentie met zijn/haar psycho-somatische organisme. Dat geldt tenminste voor de periode die een persoon leeft; intra-vitaal, niet post-mortaal. Wie de persoon in de lichamelijk-psychisch-geestelijke eenheid en heelheid laat 'opgaan', geeft hem/haar ook meteen prijs aan de sterfelijkheid als grens. Alleen wanneer de persoon zelf als geestelijk begrepen wordt, kan de persoon ook buiten de sterfelijkheid van het psychisch-lichamelijke blijven.

Het is echter waar, dat gedurende het leven het psycho-fysieke en het geestelijke onlosmakelijk aan elkaar verbonden zijn. Daarom juist stel ik dat de mens een wezen is dat op het kruispunt van die verschillende zijns-wijzen bestaat; namelijk de lichamelijke-, de psychische- en de geestelijke zijns-wijze. Je kunt niet precies genoeg zijn in het onderscheiden van die drie zijns-wijzen (vergelijk K. Jaspers, N. Hartmann). En tegelijk zou het onjuist zijn om te beweren dat de mens is 'samengesteld' of 'opgebouwd' uit een lichamelijke-, een psychische- en een geestelijke component. Hij is immers eenheid en heelheid - maar binnen die eenheid en heelheid is er een 'dialog' tussen het geestelijke in het menselijke met het psychische en het lichamelijke. Ik heb dat ooit eens het noö-psychisch antagonisme genoemd. Je kunt het zo zien: het psycho-fysieke parallellisme is onverbrekelijk, dus obligaat; maar het noö-psychische antagonisme is facultatief; altijd maar weer 'mogelijkheid', louter 'vermogen' - in elk geval een vermogen waarop we steeds opnieuw een beroep kunnen doen, een vermogen dat juist vanuit de behandelaar dient te worden aangesproken. Want daar vinden we steeds weer de 'Trotzmacht des Geistes', dat soort koppigheid en wijsheid dat in staat is zich te verzetten tegen het machtige psycho-fysieke. En juist de psychotherapie kan die oproep niet negeren! Daarom heb ik ook een *tweede credo* als het *credo van de psychotherapie* geformuleerd. Het luidt: *het vertrouwen op die vaardigheid van het geestelijke in de mens, om hem/haar onder alle condities en in elke situatie op een of andere wijze afstand te laten nemen van het machtige psycho-soma 'aan hem/haar' en om hem/haar die afstand vruchtbaar te laten gebruiken*. Zou het er - zoals in het eerste psychiatrische credo - niet om gaan om het psycho-somatische organisme te 'repareren', omdat er juist *ondanks en in weerwil* van alle ziektebeelden ergens een geestelijke persoon reikhalzend wachtte op dit herstel, dan waren we - ten gevolge van het tweede credo - niet in staat om het geestelijke in het menselijke tegenover het psycho-somatische 'aan hem/haar' op te roepen tot een 'moedig het hoofd bieden' - dan zou dus ook het noö-psychisch antagonisme niet bestaan.

8. *De persoon is dynamisch*; juist omdat hij/zij zich tegenover en in weerwil van het eigen

psychofysicum kan opstellen; hij/zij kan zich ervan distantiëren en het overstijgen. Juist daar treedt dus het geestelijke pas als verschijnsel naar buiten. We mogen echter ook niet zo ver gaan dat we de geestelijke persoon als het ware ‘hypostaseren’; het is geen ‘substantie’, zeker geen substantie in de gebruikelijke betekenis.

9. *Het dier is derhalve geen persoon*, omdat het dier zich niet tegenover zichzelf kan stellen, zichzelf als ‘tegenover’ te ervaren. Daarom heeft het dier ook geen correlatie tot de persoon, of ten opzichte van een wereld; het dier kent slechts ‘omgeving’.

Als we proberen om uit de relatie ‘dier-mens’, respectievelijk ‘omgeving-wereld’ zoiets als ‘geest’ te extrapoleren, dan komen we terecht bij een soort personale God met zijn wereldlijke correlaat, namelijk de ‘bovenwereld’. In werkelijkheid echter, staat tegenover de mens als geestelijk wezen dat God *minstens* Persoon is, - *eigenlijk* ‘Boven Persoon’. Alle uitspraken over God komen vervolgens ‘naar analogie’ tot stand.

10. *De persoon* in ultieme zin is slechts te begrijpen *als evenbeeld van God*; de mens begrijpt zichzelf niet anders dan *vanuit de transcendentie*. Eigenlijk moet ik nog meer zeggen: de mens is ook alleen maar mens in de mate waarin hij zichzelf vanuit God begrijpt, - hij is ook slechts persoon in de mate waarin hij vanuit de transcendentie gepersonifieerd wordt; door-trokken en gevuld vanuit de *oproep tot transcendentie*. Deze oproep van de transcendentie verstaat ieder mens in zijn/haar geweten. Geweten is als het ware de ontvanger van de transcendentie.

En precies zo weinig als dat wat een mens is, zo weinig ervaart hij dat, wat hij zou moeten zijn, vanuit het immanente.³ Een mens kan zichzelf niet ‘ontwerpen’ of ‘uitvinden’ - zoals het esthetisch existentialisme⁴ beweert. De echte uitvinding die we mens noemen, voltrekt zich als *inventio hominis* in de *imitatio Dei* (menselijke vondst in de navolging van het goddelijke).

Vertaling en noten W.J. Maas, © 1997.

“Omdat we de geestelijke persoon niet kunnen voortplanten, niet kunnen vermenigvuldigen of delen, moet je eigenlijk vaststellen: ‘Alle ouderschap is adoptief ouderschap.’” (Frankl, *Metaklinische Vorlesungen, der unbedingte Mensch*).

---

³de psycho-fysieke ‘dubbelganger’ van zichzelf. (red.)

⁴of New Age. (red.)